
Sosyal Bilgiler Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme

Yazar

Prof.Dr. Gürhan CAN

ÜNİTE

9

Amaçlar

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- öğretme öğrenme sürecinde ölçme ve değerlendirmenin yeri ve önemini kavrayabilecek,
- ölçme ve değerlendirme kavramlarını açıklayabilecek,
- Sosyal Bilgiler öğretiminde başlıca değerlendirme yaklaşımlarından yararlanabilecek,
- Sosyal Bilgiler alanında bilişsel, duyuşsal ve devimsel öğrenme ürünlerini ölçebilecek nitelikte test durumları geliştirebilecek,
- öğrenme eksikliklerini ve öğrencilerin öğrenme düzeylerini belirleyebilecek nitelikte testler hazırlayabileceksiniz.

İçindekiler

- Giriş
  - Öğretme ve Öğrenme Sürecinde Ölçme ve Değerlendirmenin Yeri ve Önemi
  - Ölçme ve Değerlendirme Kavramları
  - Sosyal Bilgilerde Değerlendirme Yaklaşımları
  - Üç Davranış Alanındaki Öğrenme Ürünlerinin Ölçülmesi
  - Test Geliştirme
  - Özet
-

-
- Değerlendirme Soruları
  - Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Çalıřma Önerileri

- Üçüncü üniteyi inceleyerek bilişsel, duyuşsal ve devinimsel alanlardaki öğrenme ürünlerine ilişkin bilgilerinizi yenileyiniz.
- Üçüncü üniteyi inceleyerek Sosyal Bilgiler progamlarının amaçları ile öğrencilere kazandırılacak davranışların ifade edilmesine ilişkin bilgilerinizi tazeleyiniz.
- Ünitenin bölümlerinde karşılaştığınız sorularla ünite sonundaki değerlendirme sorularını yanıtlayınız.
- Yararlanılan ve başvurulabilecek kaynakları inceleyerek, ünite-lerde işlenen konularla ilgili bilgilerinizi zenginleştiriniz.

1. Giriş

Eğitim bireyin davranışlarında istendik yönde değişiklikler meydana getirmeyi amaçlayan bir süreçtir. Bireylere yeni davranışlar kazandırabilmek ya da bireyin davranışlarında arzu edilen davranış değişikliklerini gerçekleştirebilmek amacı ile bireylerin planlı, programlı ve sistemli öğretim yaşantılarından geçirilmesi gerekir. Okulun başlıca sorumluluğu da bireyde bu davranış değişikliğini istenilen ölçüde gerçekleştirebilmektir. Okulun amacını oluşturan davranış değişikliklerinin gerçekleşip gerçekleşmediği ya da ne ölçüde gerçekleştiğini belirleme işi, öğretim sürecinin son aşaması olan değerlendirmenin konusudur. Okulda öğrencilere bir takım derslerle kazandırılması amaçlanan duyuşsal, bilişsel ve devinimsel özelliklerin gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirlenebilmesi, bir başka deyişle hedeflere ulaşılıp ulaşılamadığının ya da ne ölçüde ulaşılabildiğinin belirlenebilmesi için öğretmenlerin ölçme değerlendirme konusunda da gerekli donanımı kazanmış olmaları gerekir.

İşte bu ünitenin amacı da öğrencilere kazandırılacak olan davranışların kazandırılıp kazandırılmadığı ya da ne ölçüde kazandırılabilirdiğinin belirlenebilmesi için bir öğretmenin ölçme ve değerlendirme konusunda sahip olması gereken asgari yeterliliklerin neler olduğuna açıklık getirmektir. Bu amaçla bu ünite genel olarak öğretim ve öğrenme sürecinde ölçme ve değerlendirmenin yeri ve önemi, ölçme ve değerlendirme kavramları ve Sosyal Bilgilerdeki değerlendirme yaklaşımları ele alınmıştır. Ünitenin ilerleyen bölümlerinde ise öğrenme-öğretim sürecinde öğrencilere kazandırılması amaçlanan bilişsel duyuşsal ve devinimsel öğrenmelerin ölçülmesine değinilerek, amaca hizmet edebilecek nitelikte bir testin geliştirilebilmesi için bir öğretmenin neler yapması gerektiği üzerinde durulmuştur.

2. Öğretim ve Öğrenme Sürecinde Ölçme ve Değerlendirmenin Yeri ve Önemi

Eğitim bir davranış değiştirme sürecidir. "Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik davranış değişikliği meydana getirme" olarak tanımlanan bu sürecin önemli bir boyutunu okul öğrenmeleri oluşturmaktadır. Okulda belli bir alanla ilgili bulunan davranış kümelerinin belli dersler vasıtası ile kazandırılması amaçlanır. Bir dersin sonunda öğrenciler o dersin hedeflerini oluşturan davranışları yeterli düzeyde kazanmışlarsa ya da ders sona erdiğinde öğrencilerde beklenen davranış değişiklikleri gerçekleşmiş ise, ders amacına ulaşmış demektir. Örneğin ilköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders programı ile bu dersi alan öğrencilerin; demokratik hayat, coğrafya ve dünyamız, Türkiye tarihi, Moğollar ve diğer Türk devletleri ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ilişkin konularda daha önceden sahip olmadıkları kimi davranışları kazanmış olmaları beklenir. Öyleyse bu ders sonunda öğrencilerin bu konularla ilişkili davranışları kazandıklarının kanıtı sayılabilecek davranışları gösterebilmeleri gerekmektedir.

Öğrencilerde dersin hedefleri doğrultusunda herhangi bir gelişme olup olmadığının belirlenebilmesi için de bu hedefler doğrultusundaki gelişmeleri gözlemek gerekmektedir. Öğrencilerin davranışlarında dersler yoluyla istendik yönde gerçekleştirilmesi amaçlanan değişikliklerin gerçekleşip gerçekleşmediği, öğretim sürecinin son aşaması olarak nitelendirilen **ölçme ve değerlendirme** yolu ile belirlenebilir.

Eğitimde Ölçme ve Değerlendirmeden hangi amaçlar için yararlanılabilir?

Eğitimde ölçme ve değerlendirme denildiğinde çoğumuz öğrenci başarısının değerlendirilmesini yani öğrencilere başarı düzeylerinin göstergeleri olarak kabul edilecek olan notların takdir edilmesini düşünürüz. Öğrencilerin başarı düzeylerini ölçerek yapılan değerlendirmeler sonunda öğrenciler hakkında geçti-kaldı gibi kararlar oluşturmak, okul öğrenmeleriyle ilgili ölçme-değerlendirme etkinliklerinin önemli bir bölümünü oluşturmakla birlikte, ölçme ve değerlendirmenin sadece bu amaçla sınırlı bir konu olmadığını belirtmek gerekir.

Okulda öğrencilere not takdir etme amacı dışında başka amaçlarla da ölçme ve değerlendirmeden yararlanılması gerekir. Bu bağlamda öğrencilerin **eğitim gereksinimlerinin saptanması, belli bir dersle ilgili davranışları kazanabilmeleri için gerekli olan davranışlara önceden sahip olup olmadıklarının belirlenmesi ve öğretme-öğrenme sürecinin gidişatının belirlenmesi** amacı ile ölçme ve değerlendirmeden yararlanılabilir.

3. Ölçme ve Değerlendirme Kavramları

Ölçme nedir?

Öğretme ve öğrenme sürecinde ölçme ve değerlendirmenin yeri ve önemine geçmeden önce ölçme ve değerlendirme kavramlarının üzerinde durulmak istenirse; öncelikle bu iki kavramın birbiriyle çok yakından ilişkili fakat farklı anlamları olan iki kavram olduğunu vurgulamak gerekir. Ölçme, en geniş anlamı ile "**belli bir nesnenin ya da nesnelerin belli bir özelliğe sahip olup olmadığının gözlenerek sonuçlarının sayılarla ya da başka sembollerle gösterilmesidir.**" Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi ölçme işlemine konu olan, bir özelliktir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersinin herhangi bir ünitesi ile sınıftaki öğrencilere kazandırılacak olan duyuşsal, devinimsel ve bilişsel özelliklerin tümü, o sınıftaki öğrencilerin o ünite sonunda kazanacakları davranışlar, öğrencilerde ölçülecek olan özellikler de öğrencilerin o ünite sonunda kazanmaları beklenen özellikler olmaktadır. Ünite sonunda öğrencilerde söz konusu özelliklerin var olup olmadığının ya da hangi öğrencilerde bu özelliklerin ne kadarının var olduğunun belirlenmesi istendiğinde yapılacak iş, öğrencilerde bu özelliklerin varlığını gözlemeye yönelik bir düzenek oluşturmaktadır.

Her ölçme işlemi ölçülmek istenen özellik ya da özellikleri ölçebilecek nitelikte bir ölçek geliştirmeyi gerektirir. Yukarıda sözedilen Sosyal Bilgiler dersinin bir ünitesinde öğrencilere kazandırılması amaçlanan toplam davranış sayısının elli olduğunu düşünelim. Bu durumda her bir davranış için bir test maddesi geliştirilmiş olsa, testin uygulanmasından sonra her öğrencinin toplam doğru cevap sayısına bakarak, bu ölçme işlemi sonucunda her bir öğrencinin durumu, bir sayı semboli ile saptanmış olacaktır. Örneğin test maddelerinin otuzunu doğru yanıtlamış bir öğrenciye otuz puan verilecektir. Ne var ki bu durumda henüz bir değerlendirme sözkonusu değildir. Çünkü, bir ölçme aracının uygulanması sonucu elde edilen puanlar, tek başlarına fazla bir anlam ifade etmezler.

Değerlendirme nedir?

Ölçme sonuçlarının anlam kazanması için değerlendirme yapmak, yani bir ölçümü bir ölçütle karşılaştırarak bir değer yargısına ulaşmak gerekir. Değerlendirme sürecinde hangi ölçütle yararlanılacağı da değerlendirmenin amacına göre değişir. Örneğin yukarıdaki örneğimizde Sosyal Bilgiler dersinin ilgili ünitesi işlendikten sonra, bu ünitenin hedeflerinin gerçekleştiği kararını verebilmek için, bir öğrencinin bu ünite ile kazandırılacak olan davranışların yüzde yetmişbeşini kazanmış olması gerekli görülmüş olsa, bu testten otuz puan elde eden öğrenci sözkonusu davranışların ancak yüzde altmışını kazanmış sayılacaktır. Bu durumda söz konusu öğrencinin bu ünite sonunda kazanması gereken asgari davranışları kazanamamış olduğuna hükmedilecektir ki, öğrenci hakkında verilen bu hükmün dayanağı önceden belirlenmiş mutlak bir ölçüt olduğundan, yapılan değerlendirme de **mutlak değerlendirme** olarak adlandırılacaktır.

Bir başka deyişle mutlak ölçüte bağlı kalarak yapılan değerlendirmeye **mutlak değerlendirme** denilmektedir.

Öte yandan sözkonusu ünitenin etkili olup olmadığına karar vermek için, öğrencilerin yüzde sekseninin üniteye katılan davranışların yüzde yetmişbeşini kazanmaları gerektiği biçiminde bir mutlak ölçüt belirlense ve sınıftaki öğrencilerin ancak yarısının testten elde etmiş oldukları puanların bu koşula uygun olduğu gözlenmiş olsa, bu durumda yapılacak değerlendirme söz konusu ünitenin yeterince etkili olamadığı, bir başka deyişle ünitenin istenilen düzeyde etkili olamadığı biçiminde olacaktır. Ünitenin etkili olup olmadığına ilişkin kararın bu durumda da mutlak bir ölçüte dayandırılmış olması, bu tür bir değerlendirmenin de mutlak değerlendirme olduğunu göstermektedir.

Bağlı değerlendirme ve mutlak değerlendirme nedir?

Esas amacı programın etkililiğini denetlemeye yönelik bir ölçme-değerlendirme etkinliğinden öğrencilerin başarı düzeyleri hakkında karar vermek amacı ile de yararlanılabilsen de öğrenci başarısını yoklamaya yönelik bir ölçme işleminden elde edilecek ham puanları önceden belirlenmiş bir mutlak ölçüt dışında, başka ölçütlerle de

karşılaştırarak bir karara varılabilir. Öğretmen, öğrencilerin testten elde etmiş oldukları puanları birbirleri ile kıyaslayarak da öğrencilere not taktir etmek isteyebilir. Bu durumda öğrencilere not taktir edebilmek amacı ile başvurulacak olan ölçütün, bu ölçümlere dayandırılması gerekir. Örneğimizdeki Sosyal Bilgiler dersindeki ünite için hazırlanmış olan testin uygulanması ile elde edilen ölçümlerden yararlanılarak bir ölçüt belirlenebilir. Örneğin öğretmen sınıf ortalamasını esas alarak ortalamanın altında puan alan öğrencileri başarısız, ortalamanın üstünde puan alan öğrencileri başarılı olarak niteleyebileceği gibi, normal dağılım eğrisinden yararlanarak bu dağılımın belli aralıklarında yer alan öğrencilere belli notlar taktir edebilir. Bu tür bir yaklaşıma dayalı değerlendirme işlemine esas olacak ölçüt, testin uygulamasından sonra testten elde edilecek olan puanlara bağlı olduğu için ölçme işlemi sonucunda elde edilen ölçüte bağlı ölçüt, ölçüm sonuçlarını bağlı ölçüt ile karşılaştırarak öğrencilere not taktir etme işine de **bağlı değerlendirme** adı verilir.

4. Sosyal Bilgilerde Değerlendirme Yaklaşımları

Daha önce de belirtildiği gibi, öğrencilerin başarı düzeylerinin belirlenmesi yanısıra öğretme-öğrenme sürecinde bundan farklı nedenlerden dolayı da ölçme ve değerlendirmeye başvurulabilmektedir.

Bir öğretmenin ölçme ve değerlendirmeden sadece öğrenci başarısını değerlendirmek öğrenciler hakkında bir karara varmak amacı ile yararlanması, etkili bir öğretim hizmetinin gerçekleştirilebilmesi için yeterli olamamaktadır. Bu bakımdan Sosyal Bilgiler öğretiminde de bir öğretmenin derse başlamadan önce öğrencilere o derste kazandırmayı hedeflediği davranışları kazandırabilmesi için, önceden kazanması gereken davranışları saptayabilmesi, bunun yanı sıra işlenecek dersin hedef davranışlarına gerçekten öğrencilerin ihtiyaç duyup duymadıklarını belirleyebilmesi gerekir. Öğretmen dersi işlerken her ünite sonunda hangi öğrencilerin hangi davranışları kazanıp kazanamadıklarını da belirleyerek, öğretim hizmetinin niteliğini artırmaya yönelik önlemleri zamanında alabilmelidir. İşte öğretmenin bütün bunları gerçekleştirebilmesi, ölçme değerlendirmenin sadece öğrenci başarısının belirlenebilmesi için değil, başka amaçlarda yararlanılması gereken bir disiplin olduğu anlayışına sahip olması ile olanaklıdır.

4.1. Öğretim İhtiyaçlarını Saptamaya Yönelik Değerlendirme

İhtiyaç saptamaya yönelik değerlendirmenin amacı nedir?

Bir derste öğrencilere kazandırılacak olan davranışlar belirlendikten sonra her bir hedefin gözlenebilir öğrenci davranışları biçiminde ifade edilmesi gerekir. Bilindiği gibi dersin sonunda herhangi bir özel hedefin öğrenci tarafından kazanılıp kazanılmadığını anlayabilmek için, bu hedefle ilgili kritik davranışların önceden belirlenmiş olmasına ve öğrencinin sözkonusu kritik davranışı gösterip göstermediğine

bakılması gerekmektedir. Ne varki derse başlamadan önce de öğretmen, dersin aday hedefleri olarak belirlemiş olduğu hedeflerin ne ölçüde isabetli olduğunu bilmek zorundadır. Bu amaçla ihtiyaç saptamaya yönelik bir değerlendirmenin gerçekleştirilmesi gerekir. Bir dersin herhangi bir ünitesi ile öğrencilere kazandırılması öngörülen hedeflerle ilgili davranışların gerçekten öğrencilerin eğitim gereksinimleri olan davranışlar olup olmadığı ancak böyle bir yaklaşımla belirlenebilir. Bu nedenle dersin aday hedefleri oluşturulduktan sonra, her bir aday hedefi kuşatan kritik davranışlar belirlenmeli ve her kritik davranış için bir test durumu hazırlanmalıdır. Sözkonusu kritik davranışların herbirisi için en az bir test maddesi hazırlandıktan sonra bu maddelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan ölçme aracının derse başlamadan önce öğrencilere uygulanması, daha önce hangi davranışların öğrencilere kazandırılmış olduğunu ortaya çıkaracaktır. Öğrencilerce önceden kazanıldığı saptanmış olan bu son hedef davranışların, kuşkusuz bundan böyle öğrencilerin eğitim ihtiyacı olarak düşünülmemesi gerekir. Bu nedenle öğretmenin daha önce dersin hedefleri olarak öngörmüş olduğu hedefleri yeniden gözden geçirerek bunların içinden öğrencilerce önceden kazanıldığı belirlenmiş olanlarını ayıklaması gerekir. Öğretmenin böyle bir amaca yönelik olarak yapmış olduğu bu türden bir değerlendirmeye **ihtiyaç saptamaya yönelik değerlendirme** denilir.

4.2. Öğrencilerin Hazıroluş Durumlarını Saptamaya Yönelik Değerlendirme

Hazır oluş durumunu saptamaya yönelik değerlendirmenin yararı nedir?

Öğrencilerin eğitim ihtiyaçları olarak belirlenen davranışları kazanabilmeleri, bu davranışların önkoşulları sayılan davranışların önceden kazanılmasına bağlıdır. Örneğin Sosyal Bilgiler dersleri arasından bir sonraki bir dersi alacak öğrencilerin ya da Sosyal Bilgiler dersini oluşturan ünitelerde yeni bir üniteye geçecek bir öğrencinin, yeni derste ve üniteye yeni davranışları kazanabilmesi için, daha önceki derste ve üniteye kimi davranışları kazanmış olması gerekmektedir. Aksi halde yeni öğrenmelerin gerçekleşmesi mümkün olmayacak gerçekleşse bile bu iş çok güç olacaktır. Bu nedenle öğretmenin yeni derse ya da yeni üniteye başlamadan önce, bu üniteye davranışların ön koşulları sayılabilecek olan ve daha önceden kazanılması gereken davranışlardan hangilerini hangi öğrencilerin kazanamamış olduğunu belirlemesi gerekir. İşte bu amaçla yapılması gereken değerlendirmeye de, **hazıroluş durumunu saptamaya yönelik değerlendirme** adı verilir. Öğretmen yeni davranışların ön koşulları olan davranışlarla ilgili bir ölçme aracını öğrencilere uygulayarak, öğrencilerin yeni davranışları kazanılabilmeleri için sahip olmaları gereken giriş davranışlarından hangilerine sahip olup, olmadıklarını belirleme olanağına kavuşur. Öğrencilere kazandırılacak olan yeni davranışların ön koşullarından hangilerinin kazanılmamış olduğunun belirlenmesi ise, yeni konuya başlamadan önce öğrencilere kazandırılması gereken davranışları kazandırabilme olanağı verir.

4.3. İzleme Amacına Yönelik Değerlendirme

İzleme amacına yönelik değerlendirme sonuçlarının öğretmene ne gibi yararları olabilir?

İzleme amacına yönelik değerlendirmeler, öğrenme-öğretme süreci içinde yapılacak bir dizi ölçmelerle ilgili bulunan değerlendirmelerdir. Bu değerlendirme yaklaşımının amacı, her ünite sonundaki öğrenme eksikliklerinin belirlenmesidir. Ünite-de yer alan davranışsal amaçlardan hangilerini, hangi öğrencilerin kazanıp kazanamadıklarını belirleyebilme olanağı veren bu değerlendirme türü, öğretmene ünite-deki öğrenme eksikliklerini belirleyerek zamanında giderebilme olanağı vermektedir. **Biçimlendirme** ya da **yetiştirmeye yönelik değerlendirme** olarak da adlandırılan bu değerlendirme yaklaşımında öğretmenin her ünite sonunda, ünite-de yer alan her kritik davranış için en az bir test maddesi geliştirmesi gerekir. Ünite-deki bütün davranışsal amaçları kapsayan bu teste, **izleme testi** denir. İzleme testinin ünite-deki öğrenme eksikliklerinin belirlenmesi amacı ile geliştirilmesi, böyle bir testin ünite-deki her bir davranışın en az bir soru ile yoklanmasını zorunlu kılar. Hatta bir ünite-de yer alan davranış sayısı az olduğunda, ünite-deki önemli olan kritik davranışları birden fazla soru ile yoklamak gerekir. Her ünite işlendikten sonra öğrencilere o üniteyle ilgili bir izleme testi uygulanarak, her öğrencinin ünite-deki öğrenme eksiklikleri belirlenebilir.

4.4. Düzey Belirleme Amacına Yönelik Değerlendirme

Düzey belirleme amacına yönelik değerlendirmede birden fazla amaç sözkonusu olabilir. Örneğin öğretimin etkililiğinin belirlenmesi amaçlandığında veya bir dersin sonunda o derste hedeflerin ne ölçüde gerçekleşmiş olduğu belirlenmek istendiğinde ya da öğrencilere sınıf geçmeye, ders geçmeye temel oluşturacak bir notun verilmesi gerektiğinde, **düzey belirlemeye yönelik değerlendirme** yapılması gerekir. Düzey belirleme amacı ile yapılacak olan bir değerlendirme için hazırlanan teste ise **düzey belirleme testi** adı verilir.

Düzey belirleme testleri hangi maksatlar için kullanılabilir?

Düzey belirleme amacıyla yapılan değerlendirmelerde hedeflerin ne ölçüde gerçekleşmiş olduğu belirlenmek istendiğinde, geliştirilecek olan testin bir derste hedef davranışların tamamını içermesi gerekli değildir. Düzey belirleme testinin derste öğrencilere kazandırılacak olan davranışsal hedeflerin içinden seçilecek bir örnekleme dayalı olması yeterlidir.

Düzey belirleme testleri öğretimin etkililiğinin belirlenmesi amacı ile kullanıldığında sınıftaki bütün öğrencilere aynı testin uygulanması doğru olmaz. Testteki belli maddelerin gruplanması ile oluşturulacak olan ve daha az sayıdaki test maddelerinden oluşan alt testler oluşturularak bunların her birini, sınıftaki öğrencilerden alınmış belli örneklem gruplarına uygulamak gerekir. Amaç, öğrencilere not ver-

mek ise bu kez öğrenciler yerine, dersin hedeflerini oluşturan davranışsal amaçların tümünü temsil edebilecek sayıdaki davranışlardan oluşan bir örneklem kullanılması ve bu örneklemde yer alan davranışların belirtisi sayılabilecek kritik davranışları gözleyebilecek nitelikte test maddeleri hazırlanmalıdır.

5. Üç Davranış Alanındaki Öğrenme Ürünlerinin Ölçülmesi

Duyuşsal ve devinimsel alan davranışlarının ölçülüp değerlendirilmemesinin sakıncası nedir?

Üçüncü ünite de sözedildiği gibi, okul öğrenmeleri bilişsel, duyuşsal ve devinimsel olmak üzere üçe ayrılmaktadır. O halde ölçme ve değerlendirme denildiğinde de sadece bilişsel alandaki öğrenmelerin değil, duyuşsal ve devinimsel öğrenme ürünlerinin de ölçülüp değerlendirilmesi anlaşılmalıdır. Okullardaki ölçme ve değerlendirme etkinliklerinin her üç alanı da içermemesi durumunda, programın kimi hedeflerinin ne ölçüde gerçekleştiğine dair gerçekçi bir yargıya ulaşma olanağı yoktur.

5.1. Bilişsel Alandaki Öğrenmelerin Ölçülmesi

Bilişsel alandaki öğrenme ürünlerinin ölçülmesinde olabildiğince çoktan seçmeli ve kısa cevaplı testler kullanmanın yararı nedir?

Öğrenme-öğretme sürecinde öğrencilerde bilişsel alan ile ilgili geliştirilebilecek davranışları, bilgilerle bu bilgilere dayanan zihinsel yetenekler oluşturmaktadır. Bloom ve arkadaşları tarafından geliştirilen bilişsel alanda yer alan her bir kategori, öğrenme-öğretme sürecinde kazanılan gözlenebilir insan davranışlarını nitelemektedir. Bilişsel alandaki davranışlar ölçülmek istendiğinde alanın her bir basamağındaki davranışları ölçebilmeye uygun test durumlarının hazırlanması gerekmektedir. Örneğin bir öğrencinin uygulama basamağında kazanması gereken bir davranışı kazanıp kazanmadığını ölçebilecek nitelikte bir test maddesi geliştirirken öğrencinin daha önceki basamaklarda kazanmış olduğu bilimsel bilgilerle, bilimsel anlayışları yeni durumlara uygulayıp uygulayamadığına, bu bilgilerden yararlanarak ilk kez karşılaştığı bir problemi çözebilme becerisi gösterip gösteremediğine bakmak gerekecektir. Bilişsel alandaki öğrenme ürünlerinin ölçülmesinde sözlü sınavlar, yazılı sınavlar, kısa cevaplı testler, eşleştirmeli yada çoktan seçmeli testlerden yararlanılabilir. Sözlü ve yazılı sınavlarda öğrencilerin soruları cevaplamak için daha fazla zamana ihtiyaçları olduğundan, bu tür sınavlarda öğrencilere pek fazla soru sormak mümkün olmaz. Bir başka deyişle bu tür sınavlarla, yoklanacak davranışların pek azı yoklanabilir ki bu durum elde edilecek sonuçların geçerlik ve güvenilirliğini düşürür. Bu nedenle sınavlarda olabildiğince fazla sayıda davranışın yoklanabilmesine olanak veren kısa cevaplı ve seçmeli test maddelerinin kullanılması yararlı olur.

5.1.1. Bilgi Düzeyindeki Davranışların Ölçülmesi

Bilgi basamağındaki davranışları ölçme amacı ile geliştirilen test maddelerinde ne tür sözcüklere yer verilir?

Bilgi basamağındaki davranışsal hedefler; terimlerin, olguların, alışların, yönelimlerin, sınıflamaların, ölçütlerin, yöntemlerin, ilke ve genellemelerin, yapıların ve kuramların hatırlanması ve tanınmasını içermektedir. Bu basamakla ilgili davranışların ölçülmesine yönelik test durumlarının öğrencinin söz konusu davranışsal hedeflerle ilgili yeterliliklerini hiç bir yorum katmadan hatırlayabilmesi ya da görünce tanıyabilmesini gerektirecek nitelikte olması gerekir. Bilgi basamağındaki davranışsal hedefleri ölçmeye yönelik test maddelerinde; **hangisi genellikle, ne, nerede, kim ne zaman** gibi sözcükler yer alır. İki örnekle konuyu somutlaştırmaya çalışalım:

- **Hedef:** Devletin vatandaşa karşı görevleri bilgisi.
- **Davranış:** Verilen seçenekler arasından Devletin vatandaşlara karşı en önemli görevini seçip, işaretleme.
- **Test Durumu:** Devletin vatandaşlarına karşı en önemli sorumluluğu nedir?
  - a) Toplumsal düzeni sağlamak
  - b) Temel hak ve hürriyetleri güvence altına almak
  - c) Vatandaşların mal güvenliğini sağlamak
  - d) Her vatandaşa eğitim olanağı sunmak
  - e) Yurdun ve milletin bağımsızlığını ve bütünlüğünü korumak
- **Hedef:** Osmanlı Devletinin kuruluşu ile ilgili tarihi olgular bilgisi.
- **Davranışlar:**

Osmanlı Devletini kimin kurduğunu yazıp/söyleme.
Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihini yazıp/söyleme.
Osmanlı Devleti'nin kurulduğu bölgeyi yazıp söyleme.
Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemindeki savaşları yer ve zamanları ile birlikte yazıp/söyleme.
- **Test Durumları:**

Osmanlı Devleti'ni kim kurmuştur?
Osmanlı Devleti hangi yörede kurulmuştur?
Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde yapılan savaşların adlarını ve tarihlerini yazınız.

5.1.2. Kavrama Düzeyindeki Davranışların Ölçülmesi

Kavrama düzeyindeki test maddelerinin, öğrencinin hangi özelliklerini gösterebilmesine olanak verebilecek nitelikte olması gerekir?

Kavrama basamağındaki davranışlar, öğrencilerin daha önce öğrendiklerini zihinsel bir işlemde geçirerek farklı biçimlerde ifade edebilecekleri davranışlardan oluşmaktadır. Bu durum, öğrencinin daha önce öğrendiklerini kendi diliyle yeni-

den ifade edebilmesini, bir bilginin vermek istediği mesajı daha açık ve anlaşılır bir biçimde sunabilmesini ya da bilgi basamağında kazanmış olduğu bilgilerin verilerinden yararlanarak bu bilgiyi daha ötelere götürebilme, yorumlayabilme, bu bilgilerden bir sonuca varabilme yeterliliğini gösterebilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla kavrama basamağındaki test maddelerini öğrencilerin söz edilen davranışları kazanıp kazanamadıklarını belirleyebilecek biçimde düzenlemek gerekir. Kavrama basamağındaki davranışsal yeterlilikleri ölçmeye yönelik test maddelerinde ise, "açıklayın", "karşılaştırın", "benzerlik ve zıtlıkları gösterin", "ne demektir?", "nedeni nedir?", v.b. öğrencinin açıklayabilme, yorumlayabilme ve öteleyebilme yeterlilikleriyle ilişkili sözcükler bulunmalıdır. Aşağıda kavrama basamağı davranışları ölçmeye yönelik iki örnek verilmiştir:

- **Hedef:** Osmanlıların Rumeliye geçişi ile ilgili olguları açıklayabilme.
- **Davranış:** Osmanlıların Rumelide ilerleyişini hazırlayan nedenleri verilen seçenekler arasından seçip, işaretleme.
- **Test Durumu:** Aşağıdakilerden hangisi Osmanlıların Rumeliye geçişlerinin nedenlerinden birisidir?
  - a) Bizans İmparatorluğunun Osmanlı Devleti için bir tehdit olması
  - b) Balkanlarda güçlü ve merkezi bir devlet oluşması
  - c) Venedik ve Macarlarla Bizanslıların yakınlaşması
  - d) Balkanlarda sosyal ve siyasi birlik olmaması
  - e) Bizansın ekonomik bakımdan güçlü bir devlet olması
- **Hedef:** Okulda demokratik yaşam ile ilgili ilkeleri açıklayabilme.
- **Davranış:** Sınıf başkanının ve eğitici kol üyelerinin belirlenmesinde seçim yapılmasının nedenlerini verilen seçenekler arasından seçip, işaretleme.
- **Test Durumu:** Sınıf başkanının ve eğitici kol yöneticilerinin seçimle belirlenmesinin temel nedeni nedir?
  - a) Öğrencilere demokratik davranışlar kazandırmak
  - b) Öğretmenin tarafsız davrandığını gösterebilmek
  - c) Sınıfta lider konumunda olan öğrencileri saptayabilmek
  - d) Öğrencileri ilgilendiren konulara öğretmenin müdahale etmesini önlemek
  - e) Öğrenciler arasında rekabeti teşvik etmek

5.1.3. Uygulama Düzeyindeki Davranışların Ölçülmesi

Uygulama düzeyindeki test maddeleri ile ne gibi yeterliliklerin ölçülmesi amaçlanmaktadır?

Uygulama basamağındaki davranışlar öğrencinin daha alt basamaklarda öğrendiklerini yeni durumlarda kullanabilme yeteneklerini içermektedir. Bu düzeydeki davranışsal yeterlilikleri ölçme amacı ile hazırlanan test maddelerinin, öğrencilerin daha önce öğrendiklerini transfer edebilme, yeni somut durumlara uygulayabilme ve yeni problemlerin çözümünde kullanabilme güçlerini yoklayabilecek nitelikte olmaları gerekir. Bu nedenle uygulama basamağındaki davranışsal hedefleri ölç-

meye yönelik test maddelerinde, "**çözün**", "**kullanın**", "**seçin**", "**sınıflayın**", "**nedeni nedir**", v.b. gibi öğrencinin uygulama gücünü gösterebilmesiyle ilgili sözcükler yer almalıdır. Bir örnekle konuyu somutlaştırmaya çalışalım:

- **Hedef:** Temel sorunların çözümünde yardımlaşma ve dayanışma ilkelerini kullanabilme.
- **Davranış:** Köylerini ilgilendiren bir toplumsal sorunun giderilmesinde uygun olan yardımlaşma ve dayanışma ilkelerini verilen seçenekler arasından seçip işaretleme.
- **Test Durumu:** Köyün yakınındaki bir bataklıktan kurtulabilmeleri için köylülerin yapmaları gereken en uygun davranış nedir?
  - a) Çevre köylerden para toplayarak bataklığı kurutacak işçiler kiralamak
  - b) Köyün zenginlerinden bu soruna bir çare bulmalarını beklemek
  - c) Seçim zamanı verecekleri oy karşılığında siyasi partilerden çözüm önerilerini istemek
  - d) İmece usulü ile yardımlaşarak bataklığı kurutmak
  - e) Köyü bataklıktan uzak olan bir bölgeye taşımak

5.1.4. Analiz Düzeyindeki Davranışların Ölçülmesi

Analiz basamağı, bireyin bir bilgi bütününe öğelerine ayırabilme, öğeler arasındaki ilişkileri belirleyebilme, bir sistemin ya da iletişim formunun hangi ilkelere göre kurulduğunu ve işlediğini ortaya koyabilme gücüyle ilgili davranışsal yeterliliklerini temsil eder. Bu basamaktaki davranışsal hedefleri ölçmeye yönelik test maddelerinde, "**ayırdet**", "**kanıtlarını göster**", "**nedenlerini sırala**", "**işlevini belirt**", "**bağıntıları göster**", "**öznesini belirt**", "**mantıki sonucu nedir**", "**amacı nedir**" v.b. gibi sözcüklere yer verilmelidir. Aşağıdaki örnek test durumu, analiz basamağındaki bir davranışla ilgilidir:

- **Hedef:** Komşularımızla ilgili temel ilişkileri saptayabilme.
- **Davranış:** Suriye ile aramızda ne tür ilişkiler bulunduğunu, sıralayabilme.
- **Test Durumu:** Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkiler nasıldır? Bu ülke ile Türkiye arasında yaşanan sorunları sıralayınız.

5.1.5. Sentez Düzeyindeki Davranışların Ölçülmesi

Çoktan seçmeli test maddelerinin Sentez basamağındaki davranışların ölçülmesine uygun düşmemesinin nedeni nedir?

Sentez basamağındaki davranışsal hedefler, bireyin daha önceki öğrendiklerinden yararlanarak belli bir amaca hizmet edebilecek parçalardan ve öğelerden özgün bir ürün meydana getirebilme gücünü ifade eder. Öğrencinin sentez düzeyinde bir davranış gösterebilmesi, çok yönlü düşünerek, yaratıcılık gösterebilmesini gerektirir. Bu basamaktaki davranışların öğrencinin kendine özgü fikirler ortaya koyma-

bilme ve bu fikirleri örgütleyebilme gücüyle ilişkili olması, sentez basamağındaki davranışların seçmeli test maddeleriyle ölçülebilmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle bu tür davranışların ölçülmesinde yazılı yoklamalar, ev ödevleri ve projelerden yararlanılması daha uygun olur. Bu basamaktaki davranışsal hedefleri yoklamaya yönelik sorularda, "**tahmin et**", "**planla**", "**birleştir**", "**üret**", "**öykü yaz**", "**hipotezler kur**", "**model geliştir**", "**sistem geliştir**", "**projelendir**", v.b. sözcükler yer alabilir. Aşağıda sentez düzeyinde davranış ölçebilecek nitelikte bir test durumu örneği verilmiştir:

- **Hedef:** Yurdumuz ve komşularımızla ilgili temel sorunların çözümü için özgün bir görüş geliştirebilme.
- **Davranış:** Suriye ile Türkiye arasındaki sorunların giderilmesi için yapılması gerekenleri, nedenleri ile birlikte yazıp/söyleme.
- **Test Durumu:** Suriye ile Türkiye arasında iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilebilmesi için yapılması gerekenler neler olabilir? Kısaca açıklayınız.

5.1.6. Değerlendirme Düzeyindeki Davranışların Ölçülmesi

Değerlendirme düzeyindeki test maddeleri ile öğrencilerin hangi tür yeterliliklerini ölçebiliriz?

Değerlendirme düzeyindeki davranışlar bireyin her hangi bir bilişsel ürünü değerlendirebilme, yani bu konuda bir değer yargısı geliştirebilme gücünü gösterebilmesi ile ilgilidir. Değerlendirme gücü ise; bir konuyla ilgili tutarlılık ve tutarsızlıkları belirleyebilme, bir gerekçeden mantıklı bir sonuca ulaşıp ulaşamayacağını anlayabilme, bir tartışmadaki mantık yanlışlarını farkedebilme, iki bilgi bütünü karşılaştırarak ortak olan ve olmayan yanlarını saptayabilme, bir aracın çeşitli bakımlardan uygun olup olmadığını belirleyebilme, belli ölçütler açısından bir bilgi bütünü değerlendirilebilme gibi yeterlilikleri içerir. Değerlendirme düzeyindeki davranışları ölçmeye yönelik olan test maddelerinde, "**değerlendir**", "**görüşünü belirt**", "**iddia et**", "**değerini belirle**", "**uygun olanı belirt**", "**benzerlikleri ve farklılıkları belirt**", "**çelişkiyi bul**" gibi sözcüklerin yer alması uygun olur. Aşağıda değerlendirme düzeyinde bir test durumu verilmiştir:

- **Hedef:** Bir toplumsal sorunun giderilmesi için önerilen çözüm yolunu belli ölçütlere göre değerlendirebilme.
- **Davranış:** İçme suyu gereksinimini karşılayabilmek için, köy meydanına bir çukur kazarak biriken yağmur sularından yararlanma düşüncesinin, sağlık kurallarına uygun olup olmadığını yazıp, söyleme.
- **Test Durumu:** İçme suyu gereksinimini karşılayabilmek için, köy meydanına bir çukur kazarak biriken yağmur sularından yararlanılabileceğini öneren bir bireyin, bu önerisini sağlık ilkeleri açısından değerlendiriniz.

5.2. Duyuşsal Alandaki Öğrenmelerin Ölçülmesi

Öğrencilerin duyuşsal alanla ilgili ölçülebilecek özellikleri nelerdir?

Ders programları ile öğrencilere kazandırılması amaçlanan davranışları büyük ölçüde bilişsel alanla ilgili davranışlar oluşturmakla birlikte son yıllarda ders programlarında duyuşsal özelliklere de giderek artan bir biçimde yer verildiği görülmektedir. Ne varki çoğu ders programlarındaki duyuşsal hedefler doğrultusundaki gelişmelerin, öğrencilerin bu derslerle ilgili başarı düzeylerinin belirlenmesinde dikkate alınmaması, öğretmenlerin de büyük ölçüde duyuşsal hedefleri değerlendirmede istekli olmamalarına neden olmaktadır. İlgiler, tutumlar, değerler v.b. psikolojik özelliklerle ilgili duyuşsal özelliklerin, öğrencilerin başarı düzeyleri üzerinde önemli etkileri olduğu düşünüldüğünde, en azından bu yönlerden de öğrencilerin tanınarak, başarılarını etkileyebilecek istendik duyuşsal özellikler kazanabilmelerine yardım edilmesi gerekmektedir. Öte yandan Sosyal Bilgiler alanının içeriğini oluşturan programlarla öğrencilere kazandırılacak olan duyuşsal özelliklerin en az bilişsel özellikler kadar önemli olduğunu unutmamak gerekir. Bu bakımdan Sosyal Bilgiler alanındaki duyuşsal gelişmelerin de öğrencilerin başarı düzeylerine yansıtılmasından kaçınmamak gerekir.

Öğrencilerin duyuşsal alanla ilgili gelişme düzeylerinin ölçülmesinde farklı yaklaşımlarla değişik soru türlerinden yararlanılabilir. Turgut'tan (1977) uyarlanan birkaç örnek ile bu konuya açıklık getirmeye çalışalım.

- **Hedef:** Gruplara katılma becerisi gösterebilme.
- **Davranış:** Grubu bir davranışa doğru yönlendirme.
- **Test Durumu:** Bir grupta sonuca ulaşamayan bir tartışmanın yazılı metnini öğrencilere verdikten ya da öğrencilere bu konuyla ilgili bir film izlettirdikten sonra, "**Bu grupta siz olsaydınız, karşınızdakileri ikna edebilmek için nasıl davranırdınız?**" biçiminde bir soru sorarak öğrenciden sözlü veya yazılı bir cevap istenir.
- **Hedef:** Demokratik yaşamı geliştirmeyi benimseyebilme.
- **Davranış:** Demokratik yaşamı savunama.
- **Test Durumu:** Bir grupta geleneksel yaşam biçimine uygun bir önerme ile demokratik yaşam biçimine uygun bir diğer önerme ortaya atılır. Birinci önermeyi destekleyen öğrenci grubu ile ikinci önermeyi destekleyen öğrenci grubunun tartışmaları sağlanır. Öğretmen tartışma esnasında öğrencileri **gözleyerek**, öğrencilerin demokratik yaşam biçimini savunabilme becerileri doğrultusundaki gelişim düzeyleri hakkında bir karara ulaşabilir.
- **Hedef:** Temel toplumsal olguların farkında olma ve bunlara ilgi duyabilme.
- **Davranış:** Türkiyenin en önemli güncel sorununu verilenler arasından seçip, işaretleme.

- **Test Durumu:** Aşağıdakilerden hangisi içinde bulunduğumuz hafta kamunun gündemindeki en önemli toplumsal sorun olmuştur?
  - a) Cehalet
  - b) Sağlık
  - c) Seçim
  - d) Terör
  - e) Enflasyon
- **Hedef:** Siyasal yaşama katılmayı benimseyebilme.
- **Davranış:** Siyasal yaşama katılma yönünde olumlu bir tutuma sahip olduğunu gösterme.
- **Test Durumu:** Milletvekili seçimlerinde oy kullanmak, her vatandaşın kaçınılmaz bir vatandaşlık görevidir.
  - a) Kesinlikle katılıyorum
  - b) Katılıyorum
  - c) Katılmam
  - d) Kesinlikle katılmam

5.3. Devinimsel Alandaki Öğrenmelerin Ölçülmesi

Sosyal Bilgiler alanında ne tür devinimsel hedefleri, nasıl ölçebiliriz?

Bazı derslerde bir işin ya da bir eylemin başarılı bir biçimde yapılabilmesi bu derslerin vazgeçilemeyecek hedeflerini oluşturmaktadır. Örneğin müzik, beden eğitimi, resim, v.b. gibi derslerle laboratuvar uygulamaları gerektiren dersler için devinimsel hedefler son derece önemlidir. Devinimsel hedeflerin ölçülmesinde ise daha önceki örneklerimizdeki kağıt-kalem testleri pek uygun düşmezler. Bu nedenle devinimsel hedeflerin ölçülmesinde yapılması istenilen davranışların gözlenmesi gerekir. Bazı devinimsel becerilerin ölçülmesinde ise işin sonunda ortaya çıkan ürünün gözlenmesi ile yetinilebilir.

Kimi derslerin hedefleri arasında herhangi bir devinimsel hedef bulunmayabilir ya da bu tür hedeflere nadiren rastlanabilir. Örneğin Sosyal Bilgiler dersleri içeriğinde pek fazla devinimsel hedef yer almamakla birlikte, coğrafya derslerinde harita ya da haritalarda ülkelerin sınırlarını, nehirlerini, göllerini çizebilme, kentlerin, dağların yerlerini harita üzerinde işaretleyebilme ve çizibilme gibi devinimsel hedeflerden sözedilebilir.

Bu tür hedeflerin ölçülebilmesi için öğrenciden herhangi bir bölgenin haritasını çizmesi, tamamlanmamış bir haritayı tamamlaması ya da bir haritada yeryüzü şekillerini işaretlemesi istenerek, süreç adım adım gözlenir ya da süreç yerine ortaya çıkan ürün gözlenerek öğrencinin istenilen devinimsel hedefle ilgili gelişim düzeyi hakkında bir karara varılabilir. Devinimsel becerilerin ölçülmesinde öğretmenin yaptığı işin büyük ölçüde gözleme dayalı olması, gözlemcinin bir beceriyi oluşturan davranışları analiz edebilmesini, yani bu becerinin gösterilebilmesinde gerekli olan her

bir kritik davranışı belirleyebilmesini gerektirmektedir. Ayrıca öğretmen söz konusu kritik davranışları gözleyip puanlayabilmeye uygun bir araç, bir gözlem formu ya da bir dereceleme ölçeği geliştirmelidir.

6. Test Geliştirme

Test geliştirmede atılacak ilk adım nedir?

Amaca hizmet edebilecek yeterlilikte yani geçerli ve güvenilir ölçümler yapabilecek nitelikte bir test geliştirebilmek için, belli bir plânı adım adım izlemek gerekmektedir. Ders kitabının sayfalarını birer birer çevirerek kimi sayfalardan soru çıkarmaya ya da test maddeleri oluşturmaya çalışmak, daha baştan testin geçerliliğini ve güvenilirliğini tehlikeye düşürmek demektir. Bu durum ise hangi amaca yönelik olursa olsun, test hazırlama sürecine bir plân ile başlanılmasını gerektirmektedir.

Bir test planında nelere yer verilmelidir?

Test plânı, ölçme işleminin niçin yapılacağı; nelerin, nasıl ölçüleceğinin kararlaştırılması demektir. Bir test plânı öncelikle testin amacının ve kapsamının belirlenmesiyle başlar. Daha sonra test kapsamındaki öğrenme ürünlerini ölçebilmeye en uygun soru tipleri belirlenerek her öğrenme ürünü için kaç soru sorulacağı kararlaştırılır. Bundan sonra testin nasıl düzenleneceği ve nasıl uygulanacağı belirlenerek testte yer alan soruların ya da test maddelerinin nasıl puanlanacağı kararlaştırılır. Test planında her bir öğrencinin testten elde etmiş olduğu puanın nasıl kullanılacağı da ayrıca belirtilir. Bu başlık altında test planının amaç ve kapsamına ilişkin bilgilerin verilmesiyle yetinilmiştir.

6.1. Testin Amacı

Öğrenme ürünlerinin ölçülmesine bir çok nedenden dolayı gerek duyulmakta ise de, okullarda öğretmenlerin test kullanmalarının başlıca iki amacı olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi öğrenme eksikliklerini diğeri ise öğrenme düzeyini belirlemektir. Hazırlanacak test de bu amaçlardan birine yönelik olacaktır.

6.2. Testin Kapsamı

Bir testin kapsamını o testte yer alacak olan sorularla ölçülmesi amaçlanan öğrenme ürünleri oluşturmaktadır. Bilindiği gibi okullarda öğrencilere bilişsel, duyuşsal ve devinimsel davranışların kazandırılabilmesine yönelik belli konuları içeren belli dersler bulunmaktadır. Bu derslerden herhangi birisinin bir ünitesindeki, bu ünitelerin bir kaçındaki ya da ünitelerin tümündeki hedeflerin gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirlenmesi amacı ile yapılacak olan sınavın; üniteye yönelik öğrenme eksikliklerinin belirlenmesini amaçlayan bir izleme testi, ya da öğrenme düzeyinin belirlen-

mesini amaçlayan bir düzey belirleme testi olabileceğini belirtmiştik. İşte testin kapsamı da bu amaçlara göre değişmektedir. Ne var ki testin kapsamında yer alacak olan soruların hangi tür öğrenme ürünlerini yoklayan sorular olması gerektiğini açıklayabilmek için, önce test kapsamının davranış ve konu boyutlarını bilmek gerekmektedir.

Test kapsamının davranış boyutunu neler oluşturmaktadır?

Test kapsamının **davranış boyutu**, o testte yer alacak soruların ilgili olduğu bilişsel, duyuşsal ve devinimsel hedeflerden oluşur. Örneğin bir üniteye öğrencilere kazandırılacak olan davranışlar; bilişsel alan kategorisindeki bilgi, kavrama ve uygulama düzeyine ilişkin kimi davranışlarla, duyuşsal alana ilişkin bazı davranışlardan oluşabilir. Bu üniteye bilişsel alanın analiz, sentez ve değerlendirme düzeylerinden ve devimsel alandan herhangi bir davranışa rastlanmayabilir. O halde bu testin davranış boyutunda ünitenin kapsadığı davranışsal hedeflerle ilgili öğrenme ürünleri yer alacaktır.

Test kapsamının konu boyutu ne demektir?

Test kapsamının **konu boyutu** ise, davranış boyutunda yer alan davranışların her birinin ünitenin hangi bölümleri ve dersin hangi konularıyla ilişkili olduğudur. Dersin bir ünitesi, ünitenin belli bir bölümü ya da dersin belli bir konusu kimi davranışsal hedeflerle ilgili iken, kimileriyle ilgili olmayabilir.

6.3. Konu ve Davranış Boyutlarından Yararlanılarak Testin Oluşturulması

Şimdi oluşturulacak olan testin kapsamında, davranış boyutu ile konu boyutundan nasıl yararlanılacağını açıklayalım. Hazırlanacak olan testin amacı öğrenme eksikliklerinin belirlenmesi ise testte yer alacak olan soruların, ilgili üniteye davranışsal hedeflerin tümünü üniteye öğretilen her bir yeni davranışı temsil edebilmesi gerekir.

İzleme testi olarak adlandırılan bu tür bir test ile, ilgili üniteye öğrenme ürünlerinin tümünün yoklanması zorunludur. Diyelim ki söz konusu üniteye sadece bilgi basamağının dört alt basamağı, kavrama ve uygulama basamaklarının ise ikişer alt basamakları ile ilişkili davranışlarla, duyuşsal alan ve devinimsel alanların her birinin üçer alt basamağıyla ilişkili davranışlar öğretilmektedir. Bu durumda izleme testinin sözkonusu davranışların her birini en az bir soru ile yoklaması gerektiğinden, bu testte yer alacak soru sayısının en az 14 olması gerekmektedir.

Testin amacı öğrenme düzeyinin belirlenmesi, öğrencilere not verilmesi olduğunda durum değişmektedir. Düzey belirleme testi olarak adlandırılan böyle bir amaca yönelik bir testin, ilgili olduğu öğrenme ürünlerinin tümünü kapsaması gerekmez, gerekse bile işlevsel olmaz. Çünkü okullarda öğrencilere bir sınav için belli bir süre verilebilmektedir ki bu durumda testte ancak belli bir süre içinde yoklanabilecek davranış sayısı kadar soruya yer verilebilir. Öte yandan kimi öğretmenler sınav sü-

Örnek tabloda görüldüğü gibi düzey belirleme testlerinde, testin davranış boyutuna dersin özel hedefleri, konu boyutuna da dersin üniteleri sırası ile yazılır. Böyle bir tabloda ünitenin bölümleri ya da her bir ünite için bir satır, ünitenin davranış grupları ya da dersin her bir özel hedefi için bir sütun oluşacaktır. Bu sütunlarla satırların kesişmesi ile oluşacak olan gözeneklere ünite ya da ders kapsamında öğrencilere kazandırılacak olan davranışların yazılması ile her bir konu boyutunda öğrencilere öğretilecek olan davranışların neler olduğu belirlenmiş olur. Öğretim hizmetine başlamadan önce öğretmenin yerine getirmesi gereken bu iş, öğretmene bir yandan öğretme ve öğrenme sürecinde her konuya ne ölçüde zaman ayıracağı ve hangi öğretme yöntemlerinden yararlanacağı konularında yardımcı olurken, diğer yandan da öğretmenin ileride hazırlayacağı teste dahil edilecek konuların ve hedeflerin saptanmasına, bunların birbirleri ile oranlarının belirlenebilmesine ve nihayet ünitenin bölümlerinden ya da her bir üniteden ve hedeften kaç adet soru sorulacağına belirlenmesine de yardım edecektir.

Yukarıda verilen örnek ders belirtke tablosundan yararlanarak konuya açıklık getirmeye çalışalım. Tabloda görüldüğü gibi, tablonun konu boyutundaki üç üniteye öğrencilere kazandırılması amaçlanan toplam 100 davranış bulunmaktadır. Bu davranışların yarısı birinci ünite, yüzde otuzu ikinci ünite, yüzde yirmisi de üçüncü ünite yolu ile kazandırılacaktır. Öte yandan hangi davranış alanından hangi ünite yolu ile ne kadar davranış öğretileceği de tabloda belirtilmiş bulunmaktadır. Bu üç üniteyi kapsayan toplam 50 maddelik bir test geliştirmek istense, dersin üniteleri ile üç davranış alanındaki davranışların oranlarına dikkat edilerek testte yoklanacak olan öğrenme ürünlerinin hangileri olduğuna kolayca karar verilebilecektir. Örneğin; testte yer alacak maddelerin yüzde ellisi birinci, yüzde otuzu ikinci yüzde yirmisi de üçüncü üniteden seçilecek ve testte yer alacak 50 maddenin yüzde doksani bilişsel, yüzde sekizi duyuşsal, yüzde ikisi de devinimsel alan davranışlarından oluşacaktır. Yine, üç davranış alanının her bir alt basamağından kaç adet davranış yoklanacağına ve bunların hangi davranışlar olacağına tablodan yararlanarak kolayca karar verebilecektir.

Özet

Öğretme-öğrenme sürecinde öğrencilerin davranışlarında istendik yönde değişmelerin olup olmadığı, ölçme ve değerlendirme ile belirlenebilir. Bunun yanı sıra öğrencilerin eğitim gereksinimlerinin saptanması ile öğretme-öğrenme sürecinin etkililiğinin belirlenmesinde de ölçme ve değerlendirmeye gerek duyulur.

Ölçme, belli bir nesnenin ya da nesnelerin belli bir özelliğe sahip olup olmadığının gözlenerek sonuçların sayılarla ya da başka sembollerle gösterilmesidir. Değerlendirme ise, ölçme sonuçlarını bir ölçütle karşılaştırarak bir karar ulaşmaktır. Eğitimde farklı amaçlarla değerlendirmeye başvurulabilir. Sosyal Bilgiler öğretiminde de bu bağlamda; ihtiyaç saptama, öğrencilerin hazıroluş durumlarını saptama, öğrenme eksiklerini belirleme ve düzey belirleme amacı ile değerlendirmeler yapılabilir.

Öğretme-öğrenme sürecinde öğrencilere kazandırılacak olan davranışları; bilişsel, duyuşsal ve devinimsel davranışlar oluşturmaktadır. Bu bakımdan, öğretme-öğrenme sürecindeki ölçme ve değerlendirme etkinliklerinin bu üç davranış alanındaki öğrenmeleri de içermesi gerekir.

Bilişsel, duyuşsal ve devinimsel alanlardaki davranışların ölçülmesinde, bu alanların her basamağındaki davranışları ölçebilmeye uygun test durumları hazırlamak ve her bir basamağa ilişkin yeterliliklerin ayrı ayrı ölçülmesine dikkat etmek gerekir. Ölçme ve değerlendirme etkinlikleri bilişsel alanla sınırlı kalmamalı, bunun yanı sıra duyuşsal alanla ilgili ilgiler, tutumlar ve değerler gibi psikolojik özelliklerle; devinimsel hedeflerin ölçülmesine de önem verilmelidir.

Üç davranış alanındaki öğrenme ürünlerinin ölçülmesinde, geçerli ve güvenilir ölçümler yapabilmek için, oluşturulacak ölçme araçları gelişigüzel hazırlanmamalıdır. Amaca hizmet edebilecek nitelikte bir test geliştirebilmek için, test geliştirme sürecine ilişkin bir plân hazırlanarak adım adım uygulanmalıdır.

Değerlendirme Soruları

Aşağıdaki soruların yanıtlarını verilen seçenekler arasından bulunuz.

1. Aşağıdakilerden hangisi **doğrudur**?
  - A. Ölçme, ölçüm sonuçlarının bir ölçütle karşılaştırılarak karar verilmesidir
  - B. Öğretme-öğrenme sürecinde ölçülecek öğrenci özelliklerini bilişsel özellikler oluşturmaktadır
  - C. Ölçme ile değerlendirme kavramları, eş anlamlı kavramlardır
  - D. Değerlendirme yapabilmek için önce ölçme yapılması gerekir
  - E. Ölçme ile değerlendirme arasında bir ilişki yoktur
2. Aşağıdakilerden hangisi bir sınavda sınıfın ortalamasına göre öğrencilere not takdir eden bir öğretmenin yaptığı en iyi ifade etmektedir?
  - A. Ölçme
  - B. Değerlendirme
  - C. Karşılaştırma
  - D. Mutlak değerlendirme
  - E. Bağıl değerlendirme
3. İhtiyaç saptamaya yönelik değerlendirme ne zaman yapılır?
  - A. Dönem başında
  - B. Ünitenin işlenmesinden sonra
  - C. Dersin bir konusu işlendiğinde
  - D. Dönem sonunda tüm konular işlendiğinde
  - E. Öğretmenin gerekli gördüğü zamanlarda

4. Çoktan seçmeli testler, bilişsel alanın hangi basamağındaki davranışların ölçülmesinde yeterince duyarlı değildir?
- A. Bilgi
B. Kavrama
C. Uygulama
D. Analiz
E. Sentez
5. Bir ünite de öğrencilerin kazanacakları davranışların her birinin en az bir soru ile yoklanmasını gerektiren testlere ne ad verilir?
- A. Düzey belirleme testleri
B. Güç testleri
C. İzleme testleri
D. Hız testleri
E. Başarı testleri

Aşağıdaki cümlelerin DOĞRU ya da YANLIŞ olduklarını belirleyiniz.

6. Bir testin kapsamının konu ve davranış olmak üzere iki boyutu vardır.
7. Öğrencilerin daha önce öğrendiklerini aynen ifade ettikleri belirlendiğinde kavrama basamağında bir davranış kazandıklarını hükmedebiliriz.
8. Öğretim hizmetinin etkililiğini belirleme amacıyla yapılan bir düzey belirleme testini, sınıftaki bütün öğrencilere uygulamak gerekir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Demirtaş, Abdullah ve James L. Barth. **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi: Öğretmen Klavuzu**. Ankara: YÖK/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi, 1997.

_____. **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi: Öğrenci Klavuzu**. Ankara: YÖK/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi, 1997.

Güler, Şenünver., E. Karabulut, H.S. Kesim, R. Turgut, N. Ercan, M. Küçükbaycan, H. Uslu ve A. Akay. **İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler 6**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1998.

Özçelik, Durmuş Ali. **Okullarda Ölçme ve Değerlendirme**. ÜSYM-Eğitim Yayınları: 3, 1981.

_____. **Test Hazırlama Klavuzu.** Ankara: 1981.

Sönmez, Veysel. **Sosyal Bilgiler Öğretimi.** Ankara: Pegem Yayınları, 1996.

_____. **Sosyal Bilgiler Dersi Öğretmen Klavuzu.** Ankara: Pegem Yayınları, 1996.

Şahin, Nurgün ve A. Şahin. **İlköğretim Sosyal ve Bilgiler Ders Kitabı 4.** İstanbul: Salan Yayınları, 1995.

Tekin, Halil. **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme.** Ankara: 1997.

Turgut, Fuat. **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metodları.** Ankara: Nüve Matbaası, 1977.

Vural, Mehmet. **İlköğretim Okulu Programı.** Erzurum: Yakutiye Yayıncılık, 1998.

Cevap Anahtarı

Ünite 1

1 D, 2 E, 3 B, 4 C, 5 D, 6 Y, 7 D, 8 Y

Ünite 2

1 A, 2 D, 3 B, 4 E, 5 D, 6 D, 7 Y, 8 D

Ünite 3

1 C, 2 A, 3 B, 4 E, 5 Y, 6 D, 7 D, 8 Y

Ünite 4

1 D, 2 B, 3 C, 4 E, 5 D, 6 Y, 7 D, 8 Y

Ünite 5

1 D, 2 E, 3 A, 4 C, 5 D, 6 Y, 7 Y, 8 D

Ünite 6

1 B, 2 A, 3 D, 4 C, 5 Y, 6 Y, 7 D, 8 D

Ünite 7

1 A, 2 E, 3 C, 4 E, 5 D, 6 Y, 7 Y, 8 D

Ünite 8

1 C, 2 A, 3 B, 4 C, 5 D, 6 D, 7 Y, 8 D

Ünite 9

1 D, 2 E, 3 A, 4 E, 5 C, 6 D, 7 Y, 8 Y